

Юлія УЗУН

доктор політичних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

м. Одеса, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3575-3139>

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ТИПОЛОГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У глобалізованому світі, де просторові нерівності залишаються однією з основних проблем соціально-економічного розвитку, територіальна типологія стає важливим інструментом для прийняття політичних рішень.

Особливу значущість ця тема набуває в Європейському Союзі (ЄС), де територіальна типологія сформувалася в умовах розвитку політики згуртованості для зменшення нерівностей між розвиненими та менш розвиненими регіонами Європи. Зокрема, ця політика фокусується на підтримці економічного та соціального розвитку відсталих регіонів. В цьому контексті територіальна типологія є основним інструментом для ідентифікації регіонів, які мають стати об'єктами фінансової підтримки, щоб стимулювати їх економічне зростання та інтеграцію в єдиний європейський ринок через спрямовану підтримку структурних фондів ЄС, таких як Європейський фонд розвитку регіонів, Європейський соціальний фонд, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), тощо.

1 грудня 2020 року міністри, відповідальні за просторове планування, територіальний розвиток та/або територіальну згуртованість, погодили *Територіальну Програму 2030 (Territorial Agenda 2030)* Європейського Союзу, що передбачає комплексний підхід до розвитку різних регіонів ЄС, акцентуючи увагу на інтеграції різних територій у загальний європейський контекст, що є необхідним для досягнення економічного, соціального та екологічного сталого розвитку. Ця територіальна програма дій доповнювала раніше прийняту *Європейську стратегію сталого розвитку (EU SDS)*, яка була ухвалена Європейською Радою ще у 2001 році на саміті в Гетеборзі, Швеція, як перший крок до інтеграції принципів сталого розвитку в політику ЄС, потім переглянута в 2006 році в рамках «Оновленої стратегії сталого розвитку ЄС», і в 2015 році, коли в рамках ООН були ухвалені Цілі сталого розвитку (SDGs), які були адаптовані ЄС для інтеграції в свої внутрішні політики, включаючи ліквідацію бідності, досягнення гендерної рівності, охорону навколишнього середовища та зниження нерівності. Одним із важливих документів, що підтримує принципи сталого розвитку в ЄС, став, зокрема «Європейський зелений курс» (2019) для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, зокрема через зменшення викидів парникових газів та розвиток відновлюваних джерел енергії.

Одним з перших авторів, які активно досліджували політику згуртованості, став Джон Бахтлер, який у роботі *Політика згуртованості ЄС і виклики розширення* (2003) аналізував, як розширення ЄС вплинуло на політику

згуртованості, зокрема в контексті нових держав-членів. Його дослідження фокусується на тому, як політика згуртованості допомогла вирівняти економічний розвиток між старими і новими членами ЄС. Також важливим є внесок Альберто Родрігес-Поза, який у роботі *Політика згуртованості Європейського Союзу: Зростання та інтеграція* (2018) автор акцентує увагу на тому, як політика згуртованості стала інструментом інтеграції, що забезпечує зростання у відсталих регіонах, допомагаючи зменшити соціальні та економічні нерівності. Перші концептуальні підходи до територіальних типологій були представлені у роботі Пітера Чешира та Сільвії Магріані, *Міські та регіональні типології в Європейському Союзі: статистичний підхід* (2006), яка аналізує різні підходи до класифікації територій ЄС залежно від урбанізації, соціально-економічного розвитку та інших характеристик. Особливо виділяється робота Андреаса Вандла, Вільяма Надін, Віта Зонневельда та Ренате Ройя «За межами класифікацій міських і сільських територій: визначення та картографування територій у Європі» (2014), в якій здійснено дослідження складних територій, що не підпадають під чіткі міські або сільські класифікації.

Важливе місце в історіографії методології територіальних типологій ЄС займають дослідження, проведені в рамках програми ESPON. *Проект ESPON 2020* має особливе значення для розробки типологій територій, вивчаючи такі питання, як роль сільських та міських територій, а також території з особливими економічними та соціальними умовами. Зокрема, в рамках дослідження *Регіональні типології: визначення, класифікація та картографування* розглядаються детальні методи класифікації територій з різним рівнем урбанізації та їх вплив на економічне зростання.

Іншим проектом, який аналізує розвиток периферійних і гірських регіонів є *EDORA* (2015). Дослідження в рамках цього проекту підняли питання адаптації політики згуртованості до специфіки цих територій. Внесок у це дослідження зробив Роберто Кресченці у роботі *Територіальний вплив політики згуртованості в Європі: синтез результатів ESPON(2015)*, де аналізуються особливості цих територій в контексті політики згуртованості.

Значимі також дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), що розробляє документи, що стосуються сталого розвитку територій, зокрема в рамках різних ініціатив та програм, зокрема «*Territorial Reviews*» (територіальні огляди) – серія звітів, яка публікується OECD для оцінки розвитку регіональних політик у країнах-учасниках. Одним із перших таких документів був звіт «*Territorial Review of Italy*» (2004 р.), який містить аналіз проблем територіального розвитку в Італії. Також «*OECD Territorial Framework*» (2006 р.), що містить рекомендації щодо покращення управління територіями на рівні національних та місцевих урядів, а також «*Regions at a Glance*» – щорічний звіт OECD, що надає індикатори та порівняльний аналіз щодо соціально-економічного розвитку різних регіонів світу. Остання публікація вийшла у 2022 році. Одним із досліджень є проєкт *GRANULAR* (2016) стосовно дослідження сталого розвитку сільських територій.

Загалом історіографія досліджень територіальної політики ЄС, політики згуртованості та методології територіальних типологій відображає постійний

розвиток і вдосконалення інструментів просторової політики, що відповідають новим викликам ЄС.

Територіальні типології в ЄС мають тривалу історію розвитку, яка бере початок із створення NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) – класифікації територіальних одиниць для статистики. У 2018 році Євростат оприлюднив *Methodological manual on territorial typologies*, у якому систематизував підходи до просторової класифікації на кількох рівнях: сітковому (1 км²), локальному (LAU), регіональному (NUTS 1–3). Особливу увагу в цьому документі приділено типологіям за рівнем урбанізації, а також спеціальним категоріям – наприклад, гірським, прибережним, прикордонним чи віддаленим територіям. Вказаний посібник є нормативною базою для гармонізації регіональних даних і політик у ЄС.

У рамках програми ESPON було реалізовано низку проєктів, що досліджують просторову різноманітність і типологію територій. Зокрема, проєкти EDORA, PURR, ESCAPE, SUPER тощо висвітлюють багатофакторну природу типологій, де враховуються не лише географічні, а й демографічні, економічні, екологічні та соціальні чинники. Дослідження Wandl et al. (2014) пропонує інноваційний підхід до класифікації «територій-поміж» (in-between territories), які не є ані типово міськими, ані сільськими. Це дозволяє точніше враховувати реальні характеристики просторового розвитку, що важливо для формування адаптивної регіональної політики.

Одним з найбільш інституційно значущих кроків стала ініціатива TERCET (Territorial Classifications for European Territorial Cohesion), яка інтегрувала типології Євростату до офіційного Регламенту NUTS 2018 року. Таким чином, типології отримали не лише аналітичну, а й нормативну легітимність, що дало змогу враховувати їх у фінансуванні через політику згуртованості ЄС.

Сучасний підхід Євростату до класифікації територій за рівнем урбанізації передбачає розподіл усіх локальних адміністративних одиниць на три типи: міські центри (cities), передмістя/міські кластери (towns and suburbs), сільські території (rural areas). Методологія базується на сітковому аналізі щільності населення (1 км²) і дозволяє долати адміністративні обмеження класифікації. Такий підхід сприяє кращому виявленню реальних функціональних зв'язків між територіями. Особливо важливо це в контексті швидко урбанізованих регіонів або агломерацій з хаотичною забудовою.

Проєкт GRANULAR (2022–2025), що фінансується ЄС у рамках програми Horizon Europe, пропонує нову типологію сільських територій з урахуванням соціально-культурного, економічного та екологічного різноманіття. GRANULAR дозволяє більш точно визначити не лише проблеми, а й потенціали розвитку сільських регіонів. Наприклад, території з високим біорізноманіттям або туристичним потенціалом можуть класифікуватися інакше, ніж віддалені депресивні регіони, навіть якщо вони формально вважаються сільськими.

Методологічна цінність типологій полягає в тому, що вони забезпечують порівнянність регіональних даних у межах усієї Європи. Це дозволяє Європейській Комісії ефективно розподіляти фінансові ресурси через фонди

згуртованості (наприклад, ERDF, ESF), формувати специфічні політики для окремих типів територій (наприклад, для гірських регіонів), а також проводити моніторинг впливу політик на розвиток різних територій.

На практиці типології використовуються для оцінки ефективності регіональних політик. Наприклад, оцінка результативності інвестицій у сільські території показує, що однакові програми можуть мати різний ефект залежно від типу території. Типологія дозволяє здійснювати більш адресне планування – тобто не просто розподіляти ресурси географічно, а враховувати функціональну роль території в ширшому регіональному чи трансрегіональному контексті.

Методологія територіальної типології ЄС спрямована на класифікацію територій *не тільки за географічними чи адміністративними ознаками, але й за їх функціональними характеристиками*. Це важливо для ефективного просторового планування регіональної політики. В контексті цієї методології велике значення мають *Функціональні Зони* – території, які об'єднані за спільними економічними, соціальними, екологічними або інфраструктурними ознаками. Вони допомагають зрозуміти зв'язки між територіями, їх роль у загальноєвропейському контексті і дозволяють формувати гнучкі, орієнтовані на специфіку території стратегії розвитку.

Функціональні зони враховують формальні і неформальні критерії диференціації простору, зокрема соціально-економічні і культурні взаємозв'язки між різними територіями, і можуть включати як густозаселені міські центри, так і периферійні сільські громади або зони з особливими умовами розвитку. Прикладами таких зон можуть бути:

- 1) Міські агломерації, які виступають полюсами зростання, інновацій, зайнятості та урбаністичної трансформації;
- 2) Сільські території з рекреаційним потенціалом, що поєднують сільське господарство, туризм і природоохоронні функції;
- 3) Промислові зони трансформації, що потребують реструктуризації та нових моделей сталого розвитку;
- 4) Гірські, прибережні, прикордонні території, що мають обмеження, але також специфічні можливості (транскордонне співробітництво, біорізноманіття тощо);
- 5) Транснаціональні євразони, єврорайони;
- 6) консоціативні автономні демократії тощо.

Функціональні типи територій є ключем до розуміння викликів і потенціалу регіонів. Їх урахування у плануванні дає змогу диференціювати політики розвитку, раціонально розподіляти ресурси, інвестуючи у ті зони, де ефект буде найвищим або найнеобхіднішим, формувати політику згуртованості, враховуючи не тільки рівень розвитку, а й функціональну роль території.

Одним із найбільш помітних прикладів таких зон є великі метрополії ЄС, які виступають полюсами зростання, інновацій і зайнятості.

Наприклад, *Парижська агломерація* є класичним прикладом великої метрополії, яка включає не лише місто Париж, але й численні передмістя і навколишні території, що взаємодіють у межах єдиної економічної і соціальної системи. Відповідно до методології Євростату, таке утворення належить до

категорії «міських центрів» (cities), але функціональні зв'язки між передмістями і містом можуть свідчити про більш складну взаємодію, що потребує окремого планування та розподілу ресурсів.

Аналогічно, *Берлін-Бранденбург* також є прикладом функціональної зони. Це великий урбанізований регіон, який об'єднує столицю Німеччини з передмістями та прилеглими територіями. Тут можна побачити сильні економічні, культурні та транспортні зв'язки між міським ядром і більш віддаленими територіями, що вимагає спеціалізованих стратегій розвитку для підтримки цієї взаємодії.

Ще одним прикладом є *Мадридська агломерація*, де центральне місто Мадрид взаємодіє з периферійними районами через численні інфраструктурні й соціально-економічні зв'язки. Це є функціональною зоною, що об'єднує міські території з більш сільськими, а також враховує аспекти, як то міграція, транспортні потоки та культурні

Методологія територіальної типології ЄС, зокрема класифікація територій за рівнем урбанізації та функціональними ознаками, дозволяє більш точно визначати роль кожної території в загальному регіональному контексті. Врахування функціональних зон дозволяє створювати політики розвитку, які відповідають специфічним потребам і можливостям різних територій. У таких агломераціях, як Париж, Берлін, Мадрид, це особливо важливо, адже ці території виступають важливими економічними, культурними і соціальними центрами, а їх функціональні зв'язки з навколишніми регіонами потребують чіткої політики розвитку.

Список використаних джерел:

1. Інститут громадянського суспільства. (2023). Аналізуємо та обговорюємо проєкт оновленої Державної стратегії регіонального розвитку 2027. Частина 5. Про функціональні типи територій. URL : <https://www.csi.org.ua/news/analizuyemo-ta-obgovoryuyemo-proekt-onovlenoyi-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvytku-2027-chastyna-5-pro-funkczionalni-typu-terytorij/> (дата звернення: 19.12.2024).
2. Інститут громадянського суспільства. (2023). Про функціональні типи територій і не тільки. URL : <https://www.csi.org.ua/publications/pro-funkczionalni-typu-terytorij-i-ne-tilky/> (дата звернення: 19.12.2024).
3. Інститут громадянського суспільства. (2023). Функціональні типи територій: що це таке, для чого і як вони вплинуть на повоєнний розвиток? URL : <https://www.csi.org.ua/news/funkczionalni-typu-terytorij-shho-take-dlya-chogo-i-yak-vony-vplynut-na-povoyennyj-rozvytok/> (дата звернення: 19.12.2024).
4. Сторонянська, І. З., Беновська, Л. Я., Дуб, А. Р., Залуцький, І. Р., Калат, Я. Я., Ключник, Л. В., Патицька, Х. О., Притула, Х. М., Теслюк, Р. Т. (2022). *Стратегічне оцінювання функціональних типів територій: потенціал та*

- ризиків розвитку*. Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України. URL : <http://ird.gov.ua/irdp/p20220041.pdf>
5. Ушенко, Н., Тупіка, А. (2025). Сталий розвиток міст України в умовах глобалізації: зарубіжні та вітчизняні підходи. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки, 338(1). С. 354-363. URL : <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-52>
  6. Bachtler, J. (2003). *The EU Cohesion Policy and the Challenges of Enlargement*. Cambridge: Cambridge University Press.
  7. Cheshire, P., Magrini, S. (2006). *Urban and Regional Typologies in the European Union: A Statistical Approach*. *Regional Studies*, 40(4), P. 445-456.
  8. Crescenzi, R. (2015). *The Territorial Impact of Cohesion Policy in Europe: A Synthesis of ESPON Results*. Luxembourg: ESPON.
  9. ESPON. (2020). *Territorial Typologies and Geographic Specificities*. URL : <https://www.espon.eu/geographic-specificities>
  10. Eurostat (2018). *Methodological manual on territorial typologies*. European Commission. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/KS-GQ-18-008>_(дата звернення: 19.12.2024).
  11. GRANULAR Project. (2023). *Towards a granular territorial typology for rural diversity*. URL : <https://www.ruralgranular.eu/blog/towards-a-granular-territorial-typology-for-rural-diversity>
  12. Rodríguez-Pose, A. (2018). *The European Union's Cohesion Policy: Growth and Integration*. Oxford: Oxford University Press.
  13. Shults, S. L., Lutskiv, O. M. (2021). Methodological bases of territories typology for the purposes of regional policy of the EU member states. *Market Relations Development in Ukraine*. URL : <https://zenodo.org/records/4980279>
  14. Van Hees, Sander R.W. (2014). Sustainable Development in the EU: Redefining and Operationalizing the Concept. *Utrecht Law Review*, 10(2). 60. URL : <https://doi.org/10.18352/ulr.269>
  15. Wandl, A., Nadin, V., Zonneveld, W., & Rooij, R. (2014). Beyond urban–rural classifications: Characterising and mapping territories-in-between across Europe. *Land Use Policy*, 38. P. 321–331. DOI : <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2013.11.003>_(дата звернення: 19.12.2024).